

Registrering av eldre inngrep i vassdrag

Av Svein Homstvedt

Svein Homstvedt er overingeniør i NVE

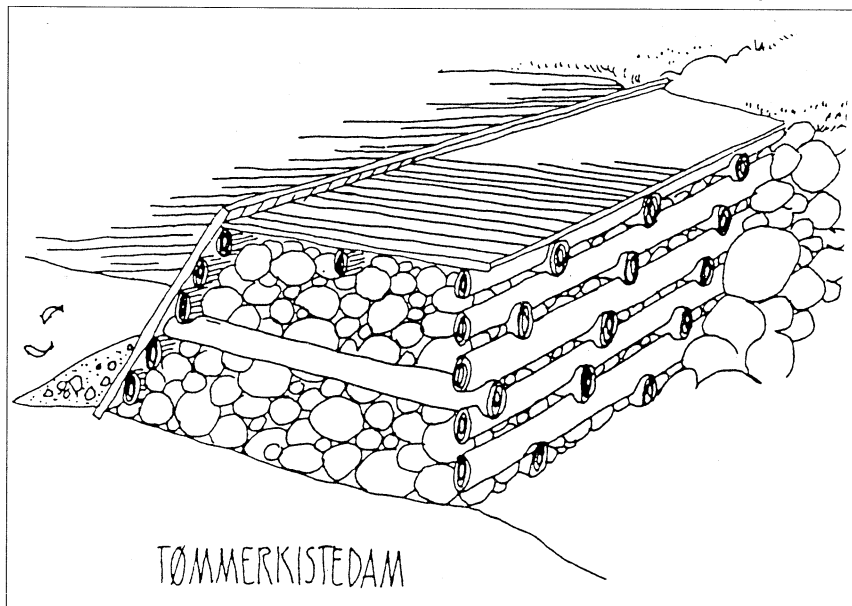
Innlegg på Fagtreff 11. april 1994

Rundt omkring i vårt vidstrakte land står det en rekke innretninger igjen etter tidligere tiders bruk av vassdragene. Noen av dem er i god stand, andre i begynnende eller framskredet forfall. Det er ikke gjort noen form for samlet avveining eller prioritering av hvilke av disse vassdragsinnretningene som bør tas vare på, hvilke som representerer en sikkerhetsmessig risiko og som bør fjernes, eller hvilke som kan stå uten ytterligere tilsyn inntil videre.

De store og monumentale anleggene

De store og monumentale anleggene har vi rimelig god oversikt over. De fleste innretningene er imidlertid små og tildels anonyme. Disse har også verdi, men det er selvfølgelig begrenset hvor mange av dem som skal vedlikeholdes for framtida.

Det er derfor et sterkt behov for en systematisk registrering av hva som finnes av gamle vassdragsinnretninger, som grunnlag for en prioritert handlingsplan. En forsøksregistrering utført i 1989-90 for Haldenvassdraget. Man-

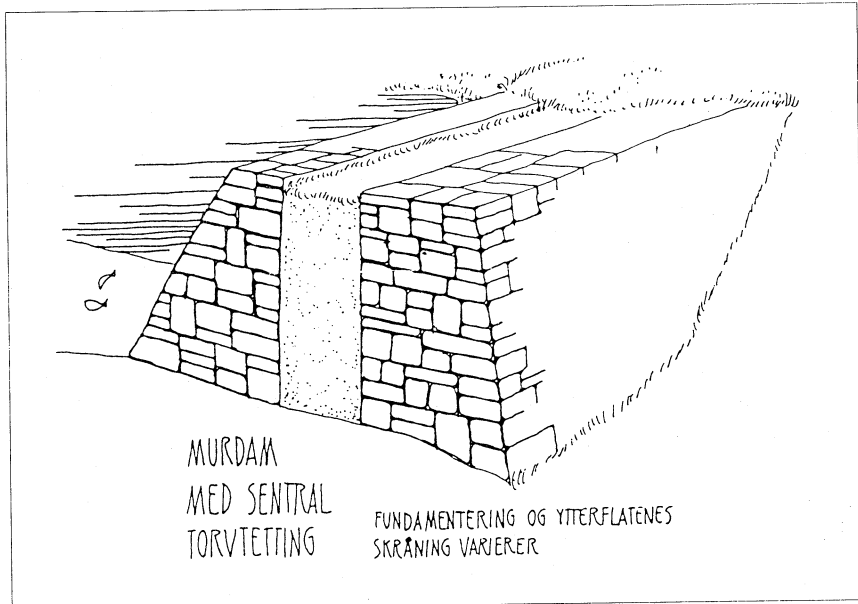
genvassdaget og et par mindre vassdrag i Nordland fylke viser at registrering vil være et nyttig hjelpemiddel i avveining og prioritering.

Det er flere problemstillinger knyttet til eldre vassdragsinnretninger

Gjennom alle tider har menneskene utnyttet vassdragene for forskjellige formål. I Norge vet vi f.eks. at det har foregått former for tømmerfløting helt fra 1300-tallet og frem til 1991, da den siste stokk ble fløtet i Trysilelva. Utnytting av vann til vannkraftproduksjon er av nyere dato, men har i den seinere tida vært en dominerende brukerinteresse i vassdraga. I framtida vil vi kanskje fokusere mer på å skaffe vann med tilstrekkelig kvalitet for drikkevannsforsyning, friluftsliv, fiske m.v.

I Norge er det tusenvis av vassdragsanlegg som ikke lenger er i bruk til sitt opprinnelige formål. Noen av dem fyller fortsatt en funksjon. Mest iøynefallende er alle de gamle fløtningsdammene som holder vannspeilet høyere enn det opprinnelige, og som fortsatt kan være viktige, enten til regulering av alminnelig vannforsyning, til fiske, til kulturhistorisk dokumentasjon, eller rett og slett av estetiske hensyn: Det er svært få som setter pris på dominerende strandsoner rundt et stille skogsvann, noe som blir resultatet dersom dammene rives.

Men dette er ikke ensbetydende med at alle gamle vassdragsinnretninger kan få stå i fred! For å ta eksemplet med gamle dammer igjen, så vil selv den mest solide konstruksjon etter hvert tæres av tidens tann for til slutt å gi etter,

dersom den ikke vedlikeholdes. Og det kan være sterke interesser for å få hele dammen revet, f.eks. for å vinne inn land til oppdyrking o.l. I tillegg, og som et helt avgjørende moment, kommer den sikkerhetsmessige siden: Dersom en dam ryker, kan skadevirkningene bli ganske store, selv om det tilhørende magasinet er av de mindre.

Hvorfor bør vi registrere vassdragsinnretninger?

Registrering av vassdragsinnretninger er intet mål i seg selv, men et middel for å oppnå resultater. Og det er flere grunner til at vassdragsinnretninger bør systematisk registreres:

* Vi har ingen oversikt over hvilke typer vassdragsinnretninger som finnes i Norge, hvor mange av hver type, aldersfordeling og tilstand. Vi trenger dette som grunnlag for å kunne prioritere hvilke som bør tas vare på, hvilke som bør rives ned, og hvilke som bør stå i fred og eventuelt overlates til det langsomme forfallet.

* Innen vassdragsforvaltningen er det mange aktører med forskjellige ansvarsområder. I sin daglige virksomhet har de behov for noen av de samme grunnlagsinformasjonene: NVE ut fra sitt forvalteransvar for vassdraga, Riksantikvaren og fylkeskonservatorer ut fra sitt forvalteransvar for kulturhistorien, DN og fylkesmennene ut fra sitt forvalteransvar for natur (og ferskvannsbiologi), SFT ut fra forurensningshensyn, kommuner og fylkeskommuner ut fra sitt ansvar for den fysiske arealplanleggingen osv.

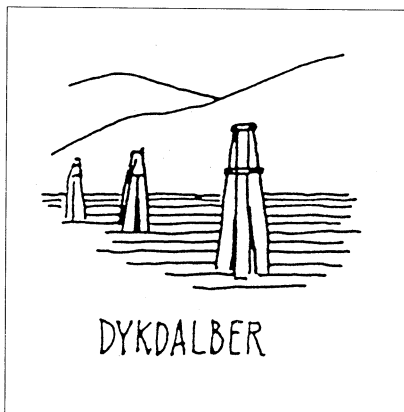
Lista kan gjøres lang. Poenget er imidlertid at uten en samordnet registreringssinnsats, vil disse hver for seg utføre mye overlappende inventeringsarbeid, og interessekonflikter som bunner i forskjellig informasjonstilfang vil opptre.

* Allmenheten og de interesseorganisasjonene som representerer dem, har krav på innsyn i forvaltningens prioriteringer. En systematisk, offentlig registrering vil øke allmenhetens innsynsmuligheter og demokratisere beslutningsprosessen.

* Endelig vil en systematisk registrering ha en egenverdi ved at den øker vårt kunnskapstilfang om bruken av våre naturressurser gjennom tidene.

* Registreringen bør selvfølgelig EDB-behandles. Dette gir mulighet for å søke i systemet ut fra forskjellige vinklinger, og til å liste ut forskjellig innhold og forskjellig sortering av materialet. For saksområdet eldre vassdragsinnretninger må foto integreres i databasen. Dette vil jeg seinere vise.

* En systematisk registrering vil ikke oppheve behovet for det gode skjønn i

beslutningsprosessen, men bidra til at skjønn kan utøves på en mer profesjonell måte enn om det ikke har faktadata å støtte seg på.

Forsøksregistreringen i 1989-90

Jeg arbeidet i sin tid i et utvalg med representanter for både NVE, Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning. Utvalget skulle analysere problemstillingene og de forskjellige brukerinteressene knyttet til gamle vassdragsinnretninger, og se på saksbehandlingsrutiner og jus. Utvalget la fram innstillingen "Eldre innretninger i vassdrag" i juni 1990.

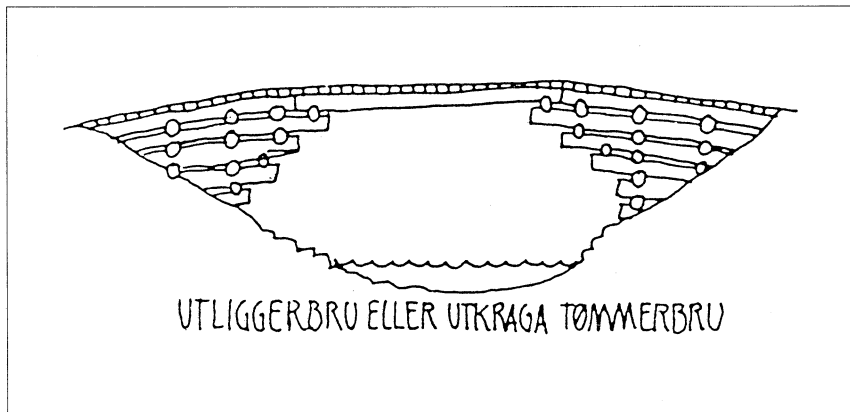
I utvalgets mandat lå det også å forstå en forsøksregistrering av eldre vassdragsinnretninger. Haldenvassdraget og et par mindre vassdrag i Nordland ble valgt. Registreringen skulle gi et inntrykk av hvor mange og hva slags typer innretninger som forekom, og vedlikeholdstilstand for disse. I tillegg skulle det fokuseres på registerets potensiale som hjelpemid-

del i forvaltningen av vassdragsinnretninger. Registreringsarbeidet ble utført etter "datidens" mest moderne prinsipper, ved at både registerinformasjon og foto ble gjort tilgjengelig via et PC-program.

Tatt i betraktning av utvalgets sammensetning, var konklusjonene forbløffende enstemmige. Noen av konklusjonene kan i korthet listes opp:

* Vassdragsloven er utilstrekkelig alene som offentlig planredskap. Loven fordrer en meldeplikt ved nedleggingsaker, som ikke blir respektert. Dersom pålegg ikke blir etterkommet, mangler loven sanksjonsmidler overfor den ulydige. Og loven mangler hjemmel for behandling av eierløse innretninger.

* Verken private eller det offentlige har hittil vært villige til å ta på seg vedlikeholdsansvaret for vassdragsinnretninger i framtida. De nokså omstendelige saksbehandlingsrutiner som NVE har etablert, sikrer at alle interesser blir hørt. Men resultatet kan likevel bli slik ingen har ønsket. Eksempelvis kan det være flere interessenter som vil

ta vare på spesielle innretninger, men pengemangel gjør at ingen tør påta seg ansvaret.

* Det beløpet som NVE årlig har fått bevilget til oppryddingstiltak eller restaureringstiltak for gamle innretninger, bør økes til 2 mill. kr. årlig fra dagens 0,5 mill. kr.

* Det bør settes i gang et landsdekkende registreringsprosjekt etter de samme prinsipper som har vært brukt i forsøksprosjektet, bl.a. for å skaffe nødvendig grunnlag for prioritering av hvor midlene skal settes inn.

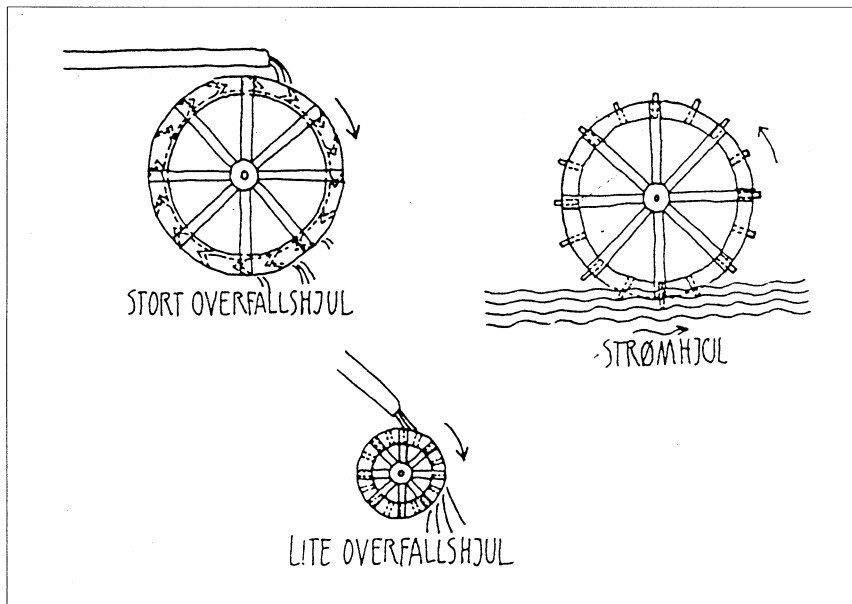
Utvalgets innstilling ble sendt på høring til sentrale aktører samme året, og høstet meget god tilslutning. Det var særlig påfallende hvor mange som støttet tanken om en landsomfattende registrering av innretningene.

Forhistorien.

Så langt, så godt, og alle skulle være vel forlikte. Men halvgamle dokumenter viser at det har man langt på vei vært i mange år!

NVE reiste nemlig problemstillingene allerede i 1970-årene. Mange vassdragsanlegg ble da overlatt til sin skjebne, fordi fløtningsforeningene ble nedlagt uten at det fantes midler til foreskrevet opprydding. (I ettertid kan vi kanskje være tilfredse med at man ikke ryddet alt for godt opp etter seg.) I et notat fra Natur- og Landskapsvadelingen til daværende Vassdragsdirektøren ble det etterlyst flere midler over statsbudsjettet som kunne øremerkes til opprydding eller eventuelt vedlikehold av vassdragsinnretninger.

De første bevilgningene ble gitt i 1979,

og ble i de etterfølgende årene stort sett nytt til fjerning av pælerækker o.l. i vassdragene, mens dammer og landfaste innretninger ikke ble rørt.

Miljøverndepartementet kom på banen i 1986, og ba i et brev til daværende Olje- og energidepartementet (OED) om at bevilgningen ble nyttet også for å ivareta landskapsmessige, friluftsmessige, økologiske og kulturhistoriske interesser, og ba om at beløpet måtte høynes. OED var enige i dette.

Disse forholdene dannet bakgrunn for at et utvalg ble nedsatt i mai 1988, og altså leverte sin innstilling 2 år etterpå, etter bl.a. å ha forestått registreringsarbeidet.

Etterhistorien

Høringen av utvalgets innstilling ble avsluttet i 1990, og alle høringsuttalelser og en anbefaling fra NVE ble oversendt Olje- og energidepartementet ved årsskiftet 1990-91. Olje- og energidepartementet gjennomførte så i løpet av første halvår 1991 en høringsrunde til 4 departementer, for å kjøre saken videre. Der ble imidlertid saken stående lenge; Miljøverndepartementet, som hadde tatt initiativ til hele utvalgsarbeidet, nølte med å avgi svar, og Olje- og energidepartementet purret ikke.

Først våren 1993 kunne Nærings- og energidepartementet oppsummere med at alle berørte aktører og departementer hadde gitt positivt svar. Departementet ba om en redegjørelse fra NVE om hva som hadde skjedd på området i mellomtida, og hva som er planene framover. I NVE er saken blitt behandlet av Vass-

dragsavdelingen, og meg bekjent har den ikke svart departementet ennå, og ikke utarbeidet en strategi for arbeidet videre.

I mellomtida skjer følgende:

* Nærings- og energidepartementet har i gang et utvalg som utarbeider forslag til ny vassdragslov. Utvalget er kommet ganske langt i sitt forslag. For området gamle vassdragsinnretninger foreslår utvalget fortsatt som hovedregel at disse skal fjernes når virksomheten legges ned, noe jeg finner alt for firkantet. Lovutkastet er også svakt når det gjelder meldeplikt til vassdragsmyndigheten om tiltak i og ved vassdrag.

* Fylkesmannen i Aust-Agder har tatt initiativ til en totalregistrering av alle vassdragsinngrep i fylket, og et formalisert samarbeid med NVE's regionkontor sør er opprettet. Regionkontoret har nylig engasjert en person som skal stå for registreringsarbeidet. Kostnadene blir fordelt mellom NVE og Fylkesmannen.

* Telemark fylkeskommune vil sette fokus på "å vise verda vassvegen" gjennom en større konferanse i juni 1994. Det sysles med planer om systematisk registrering i flere kommuner i fylket.

* Fylkesmannen i Sør-Trøndelag vil starte opp registrering av vassdragsinngrep i Gaulavassdraget, som er varig vernet mot kraftutbygging, og hvor det arbeides med rikspolitiske retningslinjer for forvaltning av vassdraget videre.

Saken står derfor ikke fullstendig i dødvanne. Det er positivt at det tas initiativ fra lokalt og regionalt hold, fordi det kan bety at disse aktørene vil ta del i ansvaret for innretningenes videre skjebne. Dersom videre arbeid bare drives lokalt, vil imidlertid både kunnskapen om og prioriteringen av vassdragsinnretningene kunne forbli nokså fragmentarisk. Statlige organer bør derfor kjenne sin besøkelsestid nå som lokale aktører tar medansvar.

